

RECENZJE

HENRYK PAŁASZEWSKI

Wojskowa Akademia Techniczna

Marek Adamkiewicz, *Wprowadzenie do etyki zawodowej*, Wydawnictwo Wojskowej Akademii Technicznej, Warszawa 2015, ss. 246

Praca profesora Marka Adamkiewicza jest – jak sam napisał we wstępie – „podręcznikiem skierowanym do studentów uczelni, w których specjalizacja nauczania sugeruje ukonkretnienie zawodowe znajdujące zainteresowanie w działalności gospodarczej. Publikacja nie jest wykładnią zaleceń, dyrektyw i rekomendacji mających zastosowanie w ściśle wyodrębnionej i tytułowanej profesji (np. wzorem etyki menedżera czy biznesu), lecz projekcją metodologii adresowaną do wszystkich specjalności znajdujących miejsce w strukturze zawodowej. W tym sensie zawarte w tekście rozważania zakorzenione są w ogólnej refleksji moralnej poświęconej problematyce pracy i zawodów, która dotyczy obowiązkowego i odpowiedzialnego działania” (s. 5).

Praca jest oryginalną próbą zbudowania od podstaw metodologii etyki zawodowej. Składa się z sześciu symetrycznych rozdziałów. W części pierwszej pt. *Etyka zawodowa wśród dyscyplin i niektórych zagadnień filozoficznych* przedstawione są źródła etyki zawodowej, jej natura, ogólne działy etyki, zagadnienia moralności jako podstawy etyki zawodowej, a także własności w tejże refleksji moralnej. Rozdział drugi pt. *Normy, wartości i kategorie specjalne etyki zawodowej* zawiera problematykę norm (podzielonych na asekuracyjne, instrumentalne i dozorujące), wartości moralno-zawodowe rozczłonkowane z kolei na walory subiektywne, obiektywne, podporządkowane i przejawiane oraz pojęcia i idee szczególnie ważne w etyce zawodowej, którą nazywa się deontologią (nauką o obowiązku). W rozdziale trzecim zaprezentowane są uwarunkowania działania zawodowego, do których zaliczono konieczność specjalizacji, wymogi prakseologiczne, nastawienia racjonalistyczne, konteksty wychowawcze, kryteria demoskopowe, sytuację ergonomiczną oraz warunki organizacyjne. W rozdziale czwartym pt. *Motywacje działalności zawodowej* ukazane są powołania zawodowe, argumenty utylitarne i idealistyczne świadczące za wolą pracy, dalej wyjawione są instrumentalne, heterogeniczne i ejdetyczne pobudki skłaniające do podejmowania jakiejś wybranej profesji. Rozdział ten ma charakter najbardziej filozoficzny. W części piątej książki do przejawów moralności zawodowej (tytuł rozdziału) zaliczono: samodoskonalenie, uczestnictwo, zaangażowanie, wartość zawodu, aporie (trudności) zawodowe, efektywność, obowiązek i odpowiedzialność

zawodową, czyn zawodowy, solidarność zawodową oraz kodyfikację pracy zawodowej. W tej części poruszone są wątki z zakresu refleksji socjologicznej i psychologicznej dotyczącej pracy wyjaśnione na tle jej wymiaru ekonomicznego, który zdominował rozważania w rozdziale szóstym pt. *Charakter współczesnej moralności zawodowej*. Pośród zagadnień szczegółowych znalazło się dążenie do sukcesu, ekonomiczne kryteria moralności zawodowej, służebny wymiar zawodów, dwoistość procesów innowacyjnych i następstwa unowocześniania pracy, a także czynniki społeczne kształtowania postaw pracowniczych i przesłanki deformacji moralności zawodowej. Praca zwieńczona jest zakończeniem, dołączona jest do niej literatura selektywna z zakresu etyki zawodowej i aneks, w którym przedstawione są wybrane kodeksy etyki zawodowej stosowane w Polsce.

Przegląd owych zagadnień pokazuje czytelnikowi właściwy i obszerny konterfekt zainteresowań Autora, który w sposób barwny i ze swadą ukazuje wydawać by się mogło nudną z założenia problematykę. A jednak tak nie jest, gdyż dzięki znakomitej narracji pracę czyta się bez znużenia. Poza oryginalnością, innowacyjnością jest to kolejny atut książki profesora Adamkiewicza.

Praca właściwie jest esejem, brakuje w niej przypisów, bowiem stanowi efekt wieloletnich przemyśleń przygotowujących do jej publikacji, o czym dowiadujemy się ze wstępu. Zatem dzieło jest w jakimś sensie pracą mającą charakter dawnych tekstów filozoficznych, w których przedstawiona zostaje odautorska wizja podjętego do analizy wątku. I jest to kolejna zaleta, już erudycyjna książki, która pokazuje, że różnorodność zawodów będąca tłem wielorakich potrzeb i oczekiwań społecznych według ściśle skrojonych wymagań indywidualnych i grupowych orientuje etykę zawodową w stronę przydatności i operatywności działań opartych na obowiązku i odpowiedzialności. A te zostały skrojone według właściwych uwarunkowań zawodowych, motywacji zawodowych, przejawów moralności zawodowej oraz samego charakteru moralności zawodowej.

Osobiście za szczególnie interesujący wątek uważam analizę i syntezę zarazem własności społeczeństwa zorganizowanego na podstawie ekonomicznej, której wykładnikiem jest działalność zawodowa. Stanowi ona podłoże zarówno zalet, jak i deformacji struktury zawodowej, które z kolei są podstawą do diagnozy naprawczej szwankującego systemu profesji związanego z wadami moralności zawodowej. Wedle tego widzenia pierwszą właściwością postindustrialnego społeczeństwa zawodowego jest lokalizowanie aktywności i zasobów pracy w usługowym sektorze gospodarki, co oznacza, że przyrost czynności o charakterze pomocniczym przeważa nad zajęciami rolniczymi i przemysłowymi. Na zmiany wpływa dynamiczny postęp naukowo-techniczny, przede wszystkim mechanizacja, informatyzacja i elektronizacja, a zwłaszcza rozwój nanotechnologii w przemyśle. Drugą cechą nowoczesnego społeczeństwa, zwanego przez Autora *zrównoważonym*, jest zmiana nastawienia do samego wykonywania pracy i jej wytworów, zgodnie z którym jakość produktów

i wykonawstwa, a nie ich ilość, jest czynnikiem decydującym o wzroście ekonomicznym zbiorowości. Oznacza to, że idea zrównoważenia ekonomicznego, moralnego i zawodowego wymaga jednakowo wiedzy i umiejętności do przeważenia obowiązującej dziś koncepcji rozwoju opartej na przyroście kwotowym kapitału i siły roboczej, stanowiących o algorytmie obecnego wzrostu gospodarczego. Trzecią wreszcie własnością społeczeństwa zrównoważonego jest zmiana problematyki społecznej, gospodarczej, moralnej i prawnej na zagadnienia związane z koniecznością przeobrażeń w strukturze organizacyjnej współczesnego świata. Punktem wyjściowym zmiany jest zapobieganie skutkom stałych kryzysów i niwelowanie ich. W związku z tym spadek znaczenia obecnego diagnozowania przyczyn współczesnych patologii gospodarczych i społeczno-moralnych, ukrytych w tendencjach progresu wolnorynkowego, żąda nowego typu wiedzy, która nie będzie zapobiegać, ale znosić źródła kryzysów. Do tego potrzebny jest wzrost nakładów na naukę, która z grubsza będzie sprzyjać ograniczeniu konsumpcji według rzeczywistych, a nie marketingowo lansowanych potrzeb oraz służyć opodatkowaniu ludzi nie na podstawie oceny dochodów, ale bieżącego zużywania przez nich zasobów.

Według Autora na przyczyny deformacji obecnego gospodarowania, a jednocześnie moralności zawodowej, rzutują po pierwsze mankamenty w działalności urzędniczej. Powodują one, że indywidualni ludzie dążący do zaspokojenia aspiracji i oczekiwań mogą osiągać swoje cele kosztem potrzeb społecznych. Patologiczne kompetencje zawodowe (nadmiar władzy i uprawnień decyzyjnych) ograniczają rozprzestrzenianie się takich wartości niezbędnych dla efektywności jak przedsiębiorczość, rzutkość czy śmiałość w interesach, bowiem istniejące przepisy i nadzór urzędniczy często uniemożliwiają przejawianie się tych zdolności. Rodzące się z tego trudności żądają odchodzenia od sposobu załatwiania zindywidualizowanych kwestii społecznych opartego na bezdusznej biurokracji i przechodzenia do systemu empatii urzędniczej. Jej ubytek w kontaktach bezpośrednich wyklucza przydatność ludzi w danym zawodzie. Bez naprawy relacji empatycznych mechanizmy efektywności gospodarowania przyczyniające się do rozkwitu przedsiębiorczości czy ekspansywności produkcyjnej będą słabły, zaś bezduszny model pracy urzędniczej grozi chaosem lub anarchią moralną. Na tym etapie dominacja warstwy urzędniczej musi być zastąpiona interwencjonizmem administracyjnym ludzi przygotowanych do pobudzania dynamiki ekonomicznej, czyli aktywności zawodowej.

Drugim źródłem zniekształcania moralności zawodowej są trudności związane z realizacją projektów nastawionych na rozwój przedsiębiorczości prowadzącej do wzrostu zamożności społecznej i indywidualnej. Potrzeba harmonii w działalności zawodowej powołuje ekonomię wysiłku owocującego dobrami potwierdzającymi ważność, przydatność i skuteczność ludzi wykonujących zajęcia, którzy znajdują zainteresowanie i odbiorców własnych świadczeń. Tymczasem wszelkie (np.

administracyjne, prawne, legislacyjne) ograniczenia przedsiębiorczości zniechęcają do praktykowania profesji, które nie stymulują aktywności, ale reglamentują chęci ich wykonywania. Na tym gruncie pojawia się depresja, nieufność, a niekiedy przygnębienie zrodzone z niemocy pokonywania barier służących opłacalnej polityce fiskalnej (skarbowej, podatkowej). Zachęty do wzmożonej przedsiębiorczości mające wymiar tylko zwerbalizowany są nierzeczywiste (potwierdzają to komplikacje związane z zakładaniem prywatnych firm), bowiem perturbacje powstające podczas sformalizowanego pobudzania rzutkości nie dość że ograniczają możliwości aktywowania indywidualnych przedsięwzięć, to jeszcze niweczą zaufanie do własnej pracy. I wreszcie trzecim źródłem deformacji moralności zawodowej – według Autora recenzowanej książki – jest rozpowszechnianie stylu życia i koncepcji zakorzenionych wyłącznie w obyczajowości drobnomieszczańskiej (wczesnokapitalistycznej).

Zgodnie z nią wyróżnikiem człowieka jest jego zdolność do posiadania rzeczy. Im więcej się ich posiada, a jakość jest tu decydująca, tym większa jest estyma żywiona dla osoby i wyższy jej status społeczny. Mówiąc inaczej, wedle kryteriów obyczajowości kapitalistycznej orientowanie się na postawy konsumpcyjne i podwyższanie znaczenia artefaktów (produktów, rzeczy, towarów) ponad wartości natury duchowej jest tym, co określa parametry sukcesu. W związku z tym także poszanowanie działalności profesjonalnej opiera się na czynach pierwszorzędnie zwróconych w stronę opłacalności. Jakkolwiek obyczajowość kapitalistyczna, zakorzeniona w moralności purytańskiej, nadaje wielkie znaczenie i ma uznanie dla pracy, to jednak jednostronność nastawienia do niej polega na intratności (zyskowości) naszych poczynań, a nie na uznawaniu w pracy źródła moralnego dobra, kształtującego człowieka poświęcającego się dla innych nie wyłącznie dla pieniędzy, lecz z potrzeby uszlachetnienia, doskonalenia, empatii, czy współczucia. Modyfikacja drobnomieszczańskich nastawień powinna następować poprzez wprowadzanie do programów kształcenia form dydaktycznych zorientowanych zarówno na przewyżczanie patologii pracy, jak i kształtowanie godnościowych postaw zawodowych.

Na podstawie tych przyczyn Marek Adamkiewicz sugeruje powołanie ogólnej reguły naprawczej mającej kształtować moralność zawodową według pięciu kryteriów ustalających zasięg skutecznego oddziaływania na diagnozę polepszania systemu zawodowego. Pierwszym kryterium naprawczym są działania prakseologiczne prowadzące do skuteczności. Drugim są oddziaływania perfekcjonistyczne wiodące do doskonałości. Trzecie to nastawienia aksjologiczne prowadzące do budowania wartości pracy, profesji itd. Czwarte to aktywizacja aretologiczna zmierzająca w stronę erupcji zalet zawodowych, zaś piąta to konieczność deontologiczna nastawiona na szeroko pojmowaną obowiązkowość. Wszystkie kryteria stanowią wytyczne podstawowe polityki kadrowej, która predyspozycje, kwalifikacje oraz przydatność ludzi na zajmowanym stanowisku uznaje za grunt sprawnego systemu moralno-zawodowego. W ślad za wiedzą i kwalifikacjami musi iść – jak sugeruje Autor – właściwa

hierarchizacja uposażeń. Dlatego też potrzebne jest tworzenie odpowiednich warunków dla pracy zawodowej, której wykonywanie będzie bardziej opłacalne, a wyuczone specjalności staną się zachętą do odchodzenia od działalności niezgodnej z nabytymi umiejętnościami. Aby takie nastawienia się umacniały, konieczny jest wzrost znaczenia funkcji edukacyjnej państwa, powinno ono opracować właściwy system motywacji dla nauczycieli, którzy jako urzędnicy państwowi z przekonaniem i z wiarą będą kształtować postawy uczniów pełne szacunku dla pracy. Mówiąc inaczej, ubóstwo nauczyciela nie może przeciwstawiać się głoszonej przezeń nauce o wzbogacających materialnych i duchowych funkcjach wykonywania zawodu. Projekty rozwoju ekonomicznego trzeba konstruować wedle zasady zrównywania korzyści jednostkowych z interesem ogólnospołecznym. Dbalność państwa o rynek pracy musi być wytyczną do formułowania koncepcji ekonomiczno-społecznych, które będą pokrywać się z patriotycznymi postawami jednoczenia treści narodowych z celami życiowymi ludzi, pośród których dobrze wykonywany zawód stanie się jedną z najważniejszych wartości.

W konkluzji do swoich dociekań Autor twierdzi, że kształtowanie moralności zawodowej oraz etosu pracy opiera się przede wszystkim na godności profesji osoby zatrudnianej. Z tego powodu szacunek dla wiedzy i posiadanej przez nią specjalności jest źródłem dumy z przynależności do wspólnoty, w której zatrudnienie jest wyrazistym kryterium wartości człowieka oraz przejawem funkcjonowania społeczeństwa prącego do lepszego życia. Najlepszym świadectwem intencji Marka Adamkiewicza niech będzie cytat z jego przemyśleń zawartych na samym końcu ostatniego, szóstego rozdziału: „Każda wizja naprawy albo uszlachetnienia jakiejś zawodowej obyczajowości nawiązuje do pozytywistycznego programu pracy od podstaw i dlatego rzutuje w konsekwencji na przekształcenia ekonomiczne oraz społeczne. Modyfikacje określają przemiany w etyce indywidualnej i zbiorowej, zaś metamorfoza moralności zawodowej dokonywana jest zazwyczaj w sytuacji jakiegoś kryzysu. Dlatego stworzenie odpowiedniego programu w zakresie kształtowania wartości pracy z punktu widzenia jej wpływu materialnego i duchowego na człowieka będzie rzutować na promowanie wzorca osobowego przystosowanego do warunków współczesności i wyzwania przyszłości. Etyka zawodowa jest drogowskazem osiągnięcia postępu i sukcesu przy użyciu godziwych metod, które niweczą tzw. życiowe przeszkody napotymane podczas wykonywania przez ludzi swoich obowiązków. W ten sposób metodologia deontologii jest swoistym zwiastunem sanacji (odradzania się) etosu pracy, który zawiera osiągalne wartości, ideały i styl życia, nakierowane na wolę naprawy lub doskonalenie istniejącego stanu rzeczy oraz gotowości ludzi do poświęcenia prowadzącego do faktycznej pomyślności społeczeństwa”.

Praca profesora Marka Adamkiewicza zasługuje na rozpowszechnienie i promocję w najszerszym środowisku czytelnicy.